

3. Організація взаємодії процесів через *pipe* і *FIFO* в *Linux*

3.1. Поняття про потік вводу-виводу

Серед всіх категорій засобів комунікації найбільш вживаними є **канали зв'язку**, що забезпечують досить безпечну та інформативну взаємодію процесів.

Існують **дві моделі передачі даних** по каналах зв'язку – **потік вводу-виводу** і **повідомлення**. Серед них найпростішою є потокова модель, у якій для операції прийому/передачі інформації взагалі не важливо, що передається або приймається. Вся інформація в каналі зв'язку розглядається як неперервний потік байтів, що не володіє ніякою внутрішньою структурою. Вивченню механізмів, що забезпечують потокову передачу даних в операційній системі *Linux*, і буде присвячена ця тема.

3.2. Поняття про роботу з файлами через системні виклики і стандартну бібліотеку вводу-виводу для мови *C*

Потокова передача інформації може здійснюватися не тільки між процесами, але й між процесом і пристроєм вводу-виводу, наприклад між процесом і диском, на якому дані зображаються у вигляді файлу. Системні виклики, які використовуються для потокової роботи з файлом, багато в чому відповідають системним викликам, що застосовуються для потокового спілкування процесів. Почнемо розгляд саме з механізму потокового обміну між процесом і файлом.

З курсу програмування мовою *C* Вам відомі функції роботи з файлами зі стандартної бібліотеки вводу-виводу: **fopen()**, **fread()**, **fwrite()**, **fprintf()**, **fscanf()**, **fgets()**. Ці функції входять як невід'ємна частина в стандарт ANSI на мову *C* і дозволяють програмістові одержувати інформацію з файлу або записувати її у файл за умови, що програміст має певні знання про вміст переданих даних. Так, наприклад, функція **fgets()** використовується для введення з файлу послідовності символів, що закінчується символом '\n' – переходу на новий рядок. Функція **fscanf()** здійснює ввід інформації, що відповідає заданому формату. В потоковій моделі операції, що визначаються функціями стандартної бібліотеки вводу-виводу, не є потоковими операціями, тому що кожна з них вимагає наявності деякої структури переданих даних.

В операційній системі *Linux* ці функції є надбудовою – сервісним інтерфейсом – над системними викликами, що здійснюють прямі потокові операції обміну інформацією між процесом і файлом, і не потребують ніяких знань про те, що вона містить. Трохи пізніше коротко познайомимося із системними викликами **open()**, **read()**, **write()** і **close()**, які застосовуються для такого обміну, але спочатку введемо ще одне поняття – поняття файлового дескриптора.

3.3. Файловий дескриптор

Інформація про файли, які використовуються процесом, входить до складу його системного контексту і зберігається в його блоці керування – **PCB**. Можна спрощено вважати, що в операційній системі UNIX інформація про файли, з якими процес здійснює операції потокового обміну, разом з інформацією про потокові лінії зв'язку, що з'єднують процес із іншими процесами і пристроями вводу-виводу, зберігається в деякому масиві, який одержав назву **таблиця відкритих файлів** або **таблиця файлових дескрипторів**. Індекс елемента цього масиву, що відповідає певному потоку вводу-виводу, одержав назву **файлового дескриптора** для цього потоку. Таким чином, файловий дескриптор – це невелике ціле невід'ємне число, яке для поточного процесу в даний момент часу однозначно визначає деякий діючий канал вводу-виводу. Деякі файлові дескриптори на етапі старту будь-якої програми асоціюються із стандартними потоками вводу-виводу. Так, наприклад, файловий дескриптор 0 відповідає стандартному потоку введення, файловий дескриптор 1 – стандартному потоку виводу, файловий дескриптор 2 – стандартному потоку для виводу помилок. У нормальному інтерактивному режимі роботи стандартний потік введення зв'язує процес із клавіатурою, а стандартні потоки виводу і виводу помилок – з поточним терміналом.

Детальніше будову структур даних, що містять інформацію про потоки вводу-виводу, асоційованих з процесом, будемо розглядати пізніше, при вивченні організації файлових систем в Linux (теми 7 і 8).

3.4. Відкриття файлу. Системний виклик `open()`

Файловий дескриптор використовується як параметр, що описує потік вводу-виводу для системних викликів, які виконують операції над цим потоком. Тому перш ніж здійснювати операції читання даних з файлу і запису їх у файл, потрібно помістити інформацію про файл у таблицю відкритих файлів і визначити відповідний файловий дескриптор. Для цього застосовується процедура відкриття файлу, яка здійснюється системним викликом `open()`.

Системний виклик `open`

Прототип системного виклику

```
#include <fcntl.h>
int open(char *path, int flags);
int open(char *path, int flags, int mode);
```

Опис системного виклику

Системний виклик `open` призначений для виконання операції відкриття файлу `i`, у випадку її вдалого здійснення, повертає файловий дескриптор відкритого файлу (невелике невід'ємне ціле число, яке використовується надалі для інших операцій із цим файлом).

Параметр **path** є вказівником на рядок, який містить повне або відносне ім'я файлу.

Параметр **flags** може приймати одне з наступних трьох значень:

- **O_RDONLY** – якщо над файлом надалі будуть відбуватися тільки операції читання;
- **O_WRONLY** – якщо над файлом надалі будуть здійснюватися тільки операції запису;
- **O_RDWR** – якщо над файлом будуть здійснюватися операції читання і операції запису.

Кожне із цих значень може бути скомбіноване за допомогою операції "побітове або (|)" з одним або декількома прапорцями:

- **O_CREAT** – якщо файлу із зазначеним іменем не існує, він повинен бути створений;
- **O_EXCL** – застосовується разом із прапорцем **O_CREAT**. При спільному їхньому використанні та існуванні файлу із зазначеним іменем, відкриття файлу не здійснюється і виникає помилка;
- **O_NDELAY** – забороняє переведення процесу в стан очікування при виконанні операції відкриття і будь-яких наступних операціях над цим файлом;
- **O_APPEND** – при відкритті файлу і перед виконанням кожної операції запису (якщо вона, звичайно, дозволена) покажчик поточної позиції у файлі встановлюється на кінець файлу;
- **O_TRUNC** – якщо файл існує, зменшити його розмір до 0, зі збереженням існуючих атрибутів файлу, крім, можливо, часу останнього доступу до файлу і його останньої модифікації.

Крім того, у деяких версіях операційної системи UNIX можуть застосовуватися додаткові значення прапорців:

- **O_SYNC** – будь-яка операція запису у файл буде блокуватися (тобто процес буде переведений у стан очікування) доти, поки записана інформація не буде фізично розміщена на відповідний нижній рівень – hardware;
- **O_NOCTTY** – якщо ім'я файлу належить до термінального пристрою, воно не стає керуючим терміналом процесу, навіть якщо до цього процес не мав керуючого терміналу.

Параметр **mode** встановлює атрибути прав доступу різних категорій користувачів до нового файлу при його створенні. Він обов'язковий, якщо серед заданих прапорців присутній прапорець **O_CREAT**, і може бути опущений у протилежному випадку. Цей параметр задається як сума наступних вісімкових значень:

- 0400 – дозволене читання для користувача, що створив файл;
- 0200 – дозволений запис для користувача, що створив файл;
- 0100 – дозволене виконання для користувача, що створив файл;
- 0040 – дозволене читання для групи користувача, що створив файл;

- 0020 – дозволений запис для групи користувача, що створив файл;
- 0010 – дозволене виконання для групи користувача, що створив файл;
- 0004 – дозволене читання для всіх інших користувачів;
- 0002 – дозволений запис для всіх інших користувачів;
- 0001 – дозволене виконання для всіх інших користувачів.

При створенні файлу реально встановлювані права доступу одержуються зі стандартної комбінації параметра **mode** і маски створення файлів поточного процесу **umask**, а саме – вони рівні **mode & ~umask**.

При відкритті файлів типу **FIFO** системний виклик має деякі особливості поведінки в порівнянні з відкриттям файлів інших типів. Якщо **FIFO** відкривається тільки для читання, і не заданий прапорець **O_NDELAY**, то процес, що здійснив системний виклик, блокується доти, поки який-небудь інший процес не відкриє **FIFO** на запис. Якщо прапорець **O_NDELAY** заданий, то повертається значення файлового дескриптора, асоційованого з **FIFO**. Якщо **FIFO** відкривається тільки для запису, і не заданий прапорець **O_NDELAY**, то процес, що здійснив системний виклик, блокується доти, поки який-небудь інший процес не відкриє **FIFO** для читання. Якщо прапорець **O_NDELAY** заданий, то констатується виникнення помилки і повертається значення -1.

Значення, що повертається

Системний виклик повертає значення файлового дескриптора для відкритого файлу при нормальному завершенні і значення -1 при виникненні помилки.

Системний виклик **open()** використовує набір прапорців для того, щоб вказати операції, які передбачається застосовувати до файлу надалі або які повинні бути виконані безпосередньо в момент відкриття файлу. Із усього можливого набору прапорців спочатку нас будуть цікавити тільки прапорці **O_RDONLY**, **O_WRONLY**, **O_RDWR**, **O_CREAT** і **O_EXCL**. Перші три прапорці є взаємовиключними: хоча б один з них повинен бути застосований і наявність одного з них не допускає наявності двох інших. Ці прапорці описують набір операцій, які, при успішному відкритті файлу, будуть дозволені над файлом надалі: тільки читання, тільки запис, читання і запис. З матеріалів теми 1 відомо, що у кожного файлу існують атрибути прав доступу для різних категорій користувачів. Якщо файл із заданим іменем існує на диску, і права доступу до нього для користувача, від імені якого працює поточний процес, не суперечать потрібному набору операцій, то операційна система сканує таблицю відкритих файлів від її початку до кінця в пошуках першого вільного елементу, заповнює його і повертає індекс цього елемента як файловий дескриптор відкритого файлу. Якщо файлу на диску немає, не вистачає прав або відсутнє вільне місце в таблиці відкритих файлів, то констатується виникнення помилки.

У випадку, коли ми припускаємо, що файл на диску може бути

відсутній, і хочемо, щоб він був створений, прапорець для набору операцій повинен використовуватися в комбінації із прапорцем **O_CREAT**. Якщо файл існує, то все відбувається за розглянутим вище сценарієм. Якщо файлу немає, спочатку відбувається створення файлу з набором прав, вказаних у параметрах системного виклику. Перевірка відповідності набору операцій оголошеним правам доступу може і не відбуватися (як, наприклад, в Linux).

У випадку, коли потрібно, щоб файл на диску був відсутній і був створений у момент відкриття, прапорець для набору операцій повинен використовуватися в комбінації із прапорцями **O_CREAT** і **O_EXCL**.

Роботу системного виклику **open()** із прапорцями **O_APPEND** і **O_TRUNC** розглянемо під час вивчення теми 7, яка присвячена організації файлових систем в Linux.

3.5. Системні виклики **read()**, **write()**, **close()**

Для здійснення потокових операцій читання інформації з файлу і її запису у файл застосовуються системні виклики **read()** і **write()**.

Системні виклики **read** і **write**

Прототипи системних викликів

```
#include <sys/types.h>
#include <unistd.h>
size_t read(int fd, void *addr, size_t nbytes);
size_t write(int fd, void *addr, size_t nbytes);
```

Опис системних викликів

Системні виклики **read** і **write** призначені для здійснення потокових операцій введення (читання) і виводу (запису) інформації над каналами зв'язку, які описуються файловими дескрипторами, тобто для **файлів, pipe, FIFO і socket**.

Параметр **fd** є файловим дескриптором створеного раніше потокового каналу зв'язку, через який буде відсилатися або одержуватися інформація, тобто значення, яке повернув один із системних викликів **open()**, **pipe()** або **socket()**.

Параметр **addr** – адреса області пам'яті, починаючи з якої буде одержуватися інформація для передачі або розміщення прийнятої інформації.

Параметр **nbytes** для системного виклику **write** визначає кількість байт, яка повинна бути передана, починаючи з адреси пам'яті **addr**. Параметр **nbytes** для системного виклику **read** визначає кількість байт, яку ми хочемо одержати з каналу зв'язку і розмістити в пам'яті, починаючи з адреси **addr**.

Значення, що повертається

У випадку успішного завершення системний виклик повертає

кількість реально відісланих або прийнятих байт. Відмітимо, що це значення (більше або рівне 0) може не збігатися із заданим значенням параметра **nbytes**, а може бути меншим у зв'язку з відсутністю місця на диску або в лінії зв'язку при передачі даних або відсутності інформації при її прийомі. При виникненні якої-небудь помилки повертається від'ємне значення.

Особливості поведінки при роботі з файлами

При роботі з файлами інформація записується у файл або читається з файлу, починаючи з місця, яке визначається покажчиком поточної позиції у файлі. Значення покажчика збільшується на кількість реально прочитаних або записаних байт. При читанні інформації з файлу вона не пропадає з нього. Якщо системний виклик **read** повертає значення 0, то це означає, що файл прочитаний до кінця.

Зараз не будемо акцентувати увагу на понятті покажчика поточної позиції у файлі і взаємному впливі значення цього покажчика та поведінки системних викликів. Це питання розглянемо під час вивчення теми 7.

Після завершення поточкових операцій процес повинен виконати операцію закриття потоку вводу-виводу, під час якої відбудеться остаточне скидання буферів на лінії зв'язку, звільняться виділені ресурси операційної системи, і елемент таблиці відкритих файлів, що відповідає файловому дескриптору, буде позначений як вільний. За ці дії відповідає системний виклик **close()**. Відзначимо, що при завершенні роботи процесу (див. тему 2) за допомогою явного або неявного виклику функції **exit()** відбувається автоматичне закриття всіх відкритих потоків вводу-виводу.

Системний виклик close

Прототип системного виклику

```
#include <unistd.h>
int close(int fd);
```

Опис системного виклику

Системний виклик **close** призначений для коректного завершення роботи з файлами та іншими об'єктами вводу-виводу, які описуються в операційній системі через файлові дескриптори: **pipe**, **FIFO**, **socket**.

Параметр **fd** є дескриптором відповідного об'єкта, тобто значенням, що повернув один із системних викликів **open()**, **pipe()** або **socket()**.

Значення, що повертається

Системний виклик повертає значення 0 при нормальному завершенні і значення -1 при виникненні помилки.

3.6. Програма для запису інформації у файл

```

#include <sys/types.h>
#include <fcntl.h>
#include <stdio.h>
int main(){
    int fd;
    size_t size;
    char string[] = "Hello, world!";
    /* Зануляємо маску створення файлів поточного процесу
       для того, щоб права доступу в створюваного
       файлу точно відповідали параметру виклику open()
    */
    (void)umask(0);
    /*Спробуємо відкрити файл із іменем myfile у
    поточній директорії тільки для операцій виводу. Якщо
    файл не існує, спробуємо його створити із правами
    доступу 0666, тобто read-write для всіх категорій
    користувачів */
    if((fd = open("myfile", O_WRONLY | O_CREAT,
        0666)) < 0){
        /* Якщо файл відкрити не вдалося, друкуємо про
           це повідомлення і припиняємо роботу */
        printf("Can't open file\n");
        exit(-1);
    }
    /* Намагаємось записати у файл 14 байт із масиву,
    тобто весь рядок "Hello, world!" разом з ознакою
    кінця рядка */
    size = write(fd, string, 14);
    if(size != 14){
        /* Якщо записалася менша кількість байт,
           повідомляємо про помилку */
        printf("Can't write all string\n");
        exit(-1);
    }
    /* Закриваємо файл */
    if(close(fd) < 0){
        printf("Can't close file\n");
    }
    return 0;
}

```

Лістинг 3.1. Програма 03-1.c, що ілюструє використання системних викликів open(), write() і close() для запису інформації у файл

3.7. Поняття про pipe. Системний виклик pipe()

Найпростішим способом для передачі інформації за допомогою потокової моделі між різними процесами або навіть усередині одного процесу в операційній системі Linux є **pipe** (канал, труба, конвеєр).

Важлива відмінність pipe від файлу полягає в тому, що прочитана інформація негайно видаляється з нього і не може бути прочитана повторно.

Pipe можна уявити собі у вигляді труби обмеженої ємності, розташованої всередині адресного простору операційної системи, доступ до вхідного і вихідного отвору якої здійснюється за допомогою системних викликів. Насправді **pipe** – область пам'яті, недоступна користувачьким процесам напряду, найчастіше організована у вигляді кільцевого буфера (хоча існують і інші види організації). При операціях читання і запису по буферу переміщуються два покажчики, що відповідають вхідному і вихідному потокам. При цьому вихідний покажчик ніколи не може перегнати вхідний і навпаки. Для створення нового екземпляра такого кільцевого буфера всередині операційної системи використовується системний виклик **pipe()**.

Системний виклик pipe

Прототип системного виклику

```
#include <unistd.h>
int pipe(int *fd);
```

Опис системного виклику

Системний виклик **pipe** призначений для створення **pipe** усередині операційної системи.

Параметр **fd** є покажчиком на масив із двох цілих змінних. При нормальному завершенні виклику в перший елемент масиву – **fd[0]** – буде занесено файловий дескриптор, що відповідає вихідному потоку даних **pipe**, який дозволяє виконувати тільки операцію читання, а в другий елемент масиву – **fd[1]** – буде занесено файловий дескриптор, що відповідає вхідному потоку даних і дозволяє виконувати тільки операцію запису.

Значення, що повертається

Системний виклик повертає значення 0 при нормальному завершенні і значення -1 при виникненні помилок.

У процесі роботи системний виклик організовує виділення ділянки пам'яті під буфер і покажчики та заносить інформацію, що відповідає вхідному і вихідному потокам даних, у два елементи таблиці відкритих

файлів, зв'язуючи тим самим з кожним **pipe** два файлових дескриптори. Для одного з них дозволена тільки операція читання з **pipe**, а для іншого – тільки операція запису в **pipe**. Для виконання цих операцій ми можемо використати ті ж самі системні виклики **read()** і **write()**, що й при роботі з файлами. Після закінчення використання вхідного або/і вихідного потоку даних, потрібно закрити відповідний потік за допомогою системного виклику **close()** для звільнення системних ресурсів. Відзначимо, що, коли всі процеси, які використовують **pipe**, закривають всі асоційовані з ним файлові дескриптори, операційна система ліквідує **pipe**. Таким чином, час існування **pipe** в системі не може перевищувати час життя процесів, що працюють з ним.

3.8. Програма для роботи з **pipe** в одному процесі

Досить яскравою ілюстрацією дій із створення **pipe**, запису в нього даних, читання з нього і звільнення виділених ресурсів може бути програма, що організує роботу з **pipe** у рамках одного процесу, яка наведена нижче:

```
#include <sys/types.h>
#include <unistd.h>
#include <stdio.h>
int main(){
    int fd[2];
    size_t size;
    char string[] = "Hello, world!";
    char resstring[14];
    /* Спробуємо створити pipe */
    if(pipe(fd) < 0){
        /* Якщо створити pipe не вдалося, друкуємо про це
           повідомлення і припиняємо роботу */
        printf("Can\'t create pipe\n");
        exit(-1);
    }
    /* Намагаємось записати в pipe 14 байт із нашого
       масиву, тобто весь рядок "Hello, world!" разом з
       ознакою кінця рядка */
    size = write(fd[1], string, 14);
    if(size != 14){
        /* Якщо записалася менша кількість байт,
           повідомляємо про помилку */
        printf("Can\'t write all string\n");
        exit(-1);
    }
    /* Намагаємось прочитати з pipe 14 байт в інший
       масив, тобто весь записаний рядок */
    size = read(fd[0], resstring, 14);
    if(size < 0){
```

```

    /* Якщо прочитати не змогли, повідомляємо про
    помилку */
    printf("Can\'t read string\n");
    exit(-1);
}
/* Друкуємо прочитаний рядок */
printf("%s\n", resstring);
/* Закриваємо вхідний потік*/
if(close(fd[0]) < 0){
    printf("Can\'t close input stream\n");
}
/* Закриваємо вихідний потік*/
if(close(fd[1]) < 0){
    printf("Can\'t close output stream\n");
}
return 0;
}

```

Лістинг 3.2. Програма 03-2.c, що ілюструє роботу з pipe у рамках одного процесу

3.9. Організація зв'язку через pipe між процесом-батьком і процесом-нащадком. Успадкування файлових дескрипторів при викликах `fork()` і `exec()`

Зрозуміло, що якби вся перевага **pipe** зводилася до заміни функції копіювання з пам'яті в пам'ять всередині одного процесу на пересилання інформації через операційну систему, то це нічого б не вартувало. Однак таблиця відкритих файлів успадковується процесом-нащадком при породженні нового процесу системним викликом **fork()** і входить до складу незмінної частини системного контексту процесу при системному виклику **exec()** (за винятком тих потоків даних, для файлових дескрипторів яких була спеціальними засобами виставлена ознака, що спонукає операційну систему закрити їх при виконанні **exec()**, однак їхній розгляд виходить за рамки нашого курсу). Ця обставина дозволяє організувати передачу інформації через **pipe** між рідними процесами, що мають спільного предка, який створив **pipe**.

Розглянемо програму, яка здійснює однонаправлений зв'язок між процесом-батьком і процесом-нащадком:

```

#include <sys/types.h>
#include <unistd.h>
#include <stdio.h>
int main(){
    int fd[2], result;

```

```

size_t size;
char resstring[14];
/* Спробуємо створити pipe */
if(pipe(fd) < 0){
    /* Якщо створити pipe не вдалося, друкуємо про
       це повідомлення і припиняємо роботу */
    printf("Can\'t create pipe\n");
    exit(-1);
}
/* Породжуємо новий процес */
result = fork();
if(result){
    /* Якщо створити процес не вдалося, сповіщаємо
       про це і завершуємо роботу */
    printf("Can\'t fork child\n");
    exit(-1);
} else if (result > 0) {
    /* Ми перебуваємо в батьківському процесі, що
       буде передавати інформацію процесу-нащадку. У
       цьому процесі вихідний потік даних нам не
       знадобиться, тому закриваємо його.*/
    close(fd[0]);
    /* Пробуємо записати в pipe 14 байт, тобто весь
       рядок "Hello, world!" разом з ознакою кінця
       рядка */
    size = write(fd[1], "Hello, world!", 14);
    if(size != 14){
        /* Якщо записалася менша кількість байт,
           повідомляємо про помилку і завершуємо роботу
           */
        printf("Can\'t write all string\n");
        exit(-1);
    }
    /* Закриваємо вхідний потік даних.
       Батько припиняє роботу */
    close(fd[1]);
    printf("Parent exit\n");
} else {
    /* Перебуваємо в породженому процесі, що буде
       одержувати інформацію від процесу-батька. Він
       успадкував від батька таблицю відкритих файлів
       і, знаючи файлові дескриптори, що відповідають
       pipe, може його використовувати. У цьому процесі
       вхідний потік даних нам не буде потрібний, тому
       закриваємо його.*/
    close(fd[0]);
    /* Намагаємось прочитати з pipe 14 байт у масив,
       тобто весь записаний рядок */

```

```

size = read(fd[0], resstring, 14);
if(size < 0){
    /* Якщо прочитати не змогли, повідомляємо
    про помилку і завершуємо роботу */
    printf("Can't read string\n");
    exit(-1);
}
/* Друкуємо прочитаний рядок */
printf("%s\n", resstring);
/* Закриваємо вхідний потік і завершуємо роботу*/
close(fd[0]);
}
return 0;
}

```

Лістинг 3.3. Програма 03-3.c, що здійснює однонаправлений зв'язок через pipe між процесом-батьком і процесом-нащадком

Pipe призначений для організації однонаправленого або симплексного зв'язку. Якби в попередньому прикладі ми спробували організувати через **pipe** двосторонній зв'язок, коли процес-батько пише інформацію в **pipe**, припускаючи, що її одержить процес-нащадок, а потім читає інформацію з **pipe**, припускаючи, що її записав породжений процес, то могла б виникнути ситуація, у якій процес-батько прочитав би власну інформацію, а процес-нащадок не одержав би нічого. Для використання одного **pipe** у двох напрямках необхідні спеціальні засоби синхронізації процесів. Найпростіший спосіб організації двонаправленого зв'язку між рідними процесами полягає у використанні двох **pipe**.

Відзначимо, що в деяких UNIX-подібних системах (наприклад, в Solaris2) реалізовані повністю дуплексні **pipe**. У таких системах для обох файлових дескрипторів, асоційованих з **pipe**, дозволені і операція читання, і операція запису. Однак таке поведіння не характерне для **pipe** і не переноситься на всі системи.

3.10. Особливості поведінки викликів read() і write() для pipe

Системні виклики **read()** і **write()** мають певні особливості виконання при роботі з **pipe**, пов'язані з його обмеженим розміром, затримками в передачі даних і можливістю блокування процесів, що обмінюються інформацією. Організація заборони блокування цих викликів для **pipe** виходить за рамки нашого курсу.

Будьте уважні при написанні програм, що обмінюються великими обсягами інформації через **pipe**. Пам'ятайте, що за один раз із **pipe** може прочитатися і записатися менше інформації, ніж Ви хотіли. Перевіряйте

значення, що повертаються викликами!

Одна з особливостей виконання системного виклику `read()`, що блокується, пов'язана зі спробою читання з порожнього `pipe`. Якщо є процеси, у яких цей `pipe` відкритий для запису, то системний виклик блокується і чекає появи інформації. Якщо таких процесів немає, він поверне значення 0 без блокування процесу. Ця особливість приводить до **необхідності закриття** файлового дескриптора, **асоційованого із вхідним кінцем `pipe`, у процесі, що буде використовувати `pipe` для читання** (`close(fd[1])` у процесі-нащадку в лістингу програми 3.3). Аналогічною особливістю виконання за відсутності процесів, у яких `pipe` відкритий для читання, володіє і системний виклик `write()`, із чим зв'язана **необхідність закриття** файлового дескриптора, **асоційованого з вихідним кінцем `pipe`, у процесі, що буде використовувати `pipe` для запису** (`close(fd[0])` у процесі-батькові в тій же програмі).

Системні виклики `read` і `write` (продовження)

Особливості виконання при роботі з `pipe`, `FIFO` і `socket`

Системний виклик `read`

Ситуація	Поведінка
Спроба прочитати менше байт, ніж є наявності в каналі зв'язку.	Читає необхідну кількість байт і повертає значення, що відповідає прочитаній кількості. Прочитана інформація вилучається з каналу зв'язку.
У каналі зв'язку є менше байт, ніж потрібно, але не нульова кількість.	Читає все, що є в каналі зв'язку, і повертає значення, що відповідає прочитаній кількості. Прочитана інформація вилучається з каналу зв'язку.
Спроба прочитати з каналу зв'язку, у якому немає інформації. Блокування виклику дозволене.	Виклик блокується доти, поки не з'явиться інформація в каналі зв'язку і поки існує процес, що може передати в нього інформацію. Якщо інформація з'явилася, то процес розблокується, і поведінка виклику визначається двома попередніми рядками таблиці. Якщо в канал нікому передати дані (немає жодного процесу, у якого цей канал зв'язку відкритий для запису), то виклик повертає значення 0. Якщо канал зв'язку повністю закривається для запису під час блокування процесу, що читає дані, то процес розблоковується, і системний виклик

<p>Спроба прочитати з каналу зв'язку, у якому немає інформації. Блокування виклику не дозволене.</p>	<p>повертає значення 0.</p> <p>Якщо є процеси, у яких канал зв'язку відкритий для запису, системний виклик повертає значення -1 і встановлює змінну errno у значення EAGAIN. Якщо таких процесів немає, системний виклик повертає значення 0.</p>
<p>Системний виклик write</p>	
<p>Ситуація</p> <p>Спроба записати в канал зв'язку менше байт, ніж залишилося до його заповнення.</p> <p>Спроба записати в канал зв'язку більше байт, ніж залишилося до його заповнення. Блокування виклику дозволене.</p> <p>Спроба записати в канал зв'язку більше байт, ніж залишилося до його заповнення, але менше, ніж розмір буфера каналу зв'язку. Блокування виклику заборонене.</p> <p>У каналі зв'язку є місце. Спроба записати в канал зв'язку більше байт, ніж залишилося до його заповнення, і більше, ніж розмір буфера каналу зв'язку. Блокування виклику заборонене.</p> <p>Спроба запису в канал</p>	<p>Поведінка</p> <p>Необхідна кількість байт поміщається в канал зв'язку, повертається записана кількість байт.</p> <p>Виклик блокується доти, поки всі дані не будуть поміщені в канал зв'язку. Якщо розмір буфера каналу зв'язку менше, ніж передана кількість інформації, то виклик буде чекати, поки частина інформації не буде зчитана з каналу зв'язку. Повертається записана кількість байт.</p> <p>Системний виклик повертає значення -1 і встановлює змінну errno у значення EAGAIN.</p> <p>Записується стільки байт, скільки залишилося до заповнення каналу. Системний виклик повертає кількість записаних байт.</p> <p>Системний виклик повертає значення -1 і</p>

зв'язку, у якому немає місця. Блокування виклику не дозволене.

Спроба запису в канал зв'язку, з якого нікому більше читати, або повне закриття каналу на читання під час блокування системного виклику.

встановлює змінну **errno** у значення **EAGAIN**.

Якщо виклик був заблокований, то він розблокується. Процес одержує сигнал **SIGPIPE**. Якщо цей сигнал обробляється користувачем, то системний виклик поверне значення -1 і встановить змінну **errno** у значення **EPIPE**.

Необхідно відзначити додаткову особливість системного виклику **write** при роботі з **pipe** і **FIFO**. Запис інформації, розмір якої не перевищує розмір буфера, повинен здійснюватися атомарно – одним шматком. Цим пояснюється ряд блокувань і помилок у попередньому переліку.

3.11. Поняття про FIFO. Використання системного виклику **mknod()** для створення FIFO. Функція **mkfifo()**

Доступ до інформації про розташування **pipe** в операційній системі і його стан може бути здійснений тільки через таблицю відкритих файлів процесу, що створив **pipe**, і через успадковані від нього таблиці відкритих файлів процесів-нащадків. Тому викладений вище механізм обміну інформацією через **pipe** справедливий лише для рідних процесів, що мають загального предка, який ініціював системний виклик **pipe()**, або для таких процесів і самого предка і не може використовуватися для потокового спілкування з іншими процесами. В операційній системі Linux існує можливість використання **pipe** для взаємодії інших процесів, але її реалізація складна і не розглядається в межах курсу.

Для організації потокової взаємодії будь-яких процесів в операційній системі Linux застосовується засіб зв'язку, що одержав назву **FIFO** (від First Input First Output) або іменованний **pipe**. **FIFO** подібний до **pipe**. Але дані про розташування **FIFO** в адресному просторі ядра і його стан процеси можуть одержувати не через родинні зв'язки, а через файлову систему. Для цього при створенні іменованого **pipe** на диску створюється файл спеціального типу, звертаючись до якого процеси можуть одержати необхідну інформацію. Для створення **FIFO** використовується системний виклик **mknod()** або існуюча в деяких версіях UNIX функція **mkfifo()**.

Зазначимо, що при їхній роботі не відбувається реального виділення області адресного простору операційної системи під іменованний **pipe**, а тільки створюється файл-мітка, існування якої дозволяє здійснити реальну організацію **FIFO** у пам'яті при його відкритті за допомогою вже відомого системного виклику **open()**.

Після відкриття іменованій **pipe** поводитьсь точно так само, як і неіменованій. Для подальшої роботи з ним застосовуються системні виклики **read()**, **write()** і **close()**. Час існування **FIFO** в адресному просторі ядра операційної системи, як і у випадку з **pipe**, не може перевищувати час життя останнього з процесів, що його використали. Коли всі процеси, що працюють із **FIFO**, закривають всі файлові дескриптори, асоційовані з ним, система звільняє ресурси, виділені під **FIFO**. Вся непрочитана інформація втрачається. Файл-мітка залишається на диску і може використовуватися для нової реальної організації **FIFO** у подальшому.

Використання системного виклику **mknod** для створення **FIFO**

Прототип системного виклику

```
#include <sys/stat.h>
#include <unistd.h>
int mknod(char *path, int mode, int dev);
```

Опис системного виклику

Оскільки метою є не повний опис системного виклику **mknod**, а тільки опис його використання для створення **FIFO**, будемо розглядати не всі можливі варіанти задання параметрів, а тільки ті з них, які відповідають цій специфічній потребі.

Параметр **dev** не є важливим для нашого випадку, а тому будемо завжди задавати його рівним 0.

Параметр **path** є покажчиком на рядок, що містить повне або відносне ім'я файлу, який буде міткою **FIFO** на диску. Для успішного створення **FIFO** файлу з таким іменем перед викликом не повинно існувати.

Параметр **mode** встановлює атрибути прав доступу різних категорій користувачів до **FIFO**. Цей параметр задається як результат побітової операції "або" значення **S_IFIFO**, який вказує, що системний виклик повинен створити **FIFO**, і деякої суми наступних вісімкових значень:

- 0400 – дозволене читання для користувача, що створив **FIFO**;
- 0200 – дозволений запис для користувача, що створив **FIFO**;
- 0040 – дозволене читання для групи користувача, що створив **FIFO**;
- 0020 – дозволений запис для групи користувача, що створив **FIFO**;
- 0004 – дозволене читання для всіх інших користувачів;
- 0002 – дозволений запис для всіх інших користувачів.

При створенні **FIFO** реально встановлювані права доступу одержуються зі стандартної комбінації параметра **mode** і маски створення файлів поточного процесу **umask**, а саме – вони рівні **(0777 & mode) & ~umask**.

Значення, що повертається

При успішному створенні **FIFO** системний виклик повертає значення 0, при неуспішному – від'ємне значення.

Функція mkfifo

Прототип функції

```
#include <sys/stat.h>
#include <unistd.h>
int mkfifo(char *path, int mode);
```

Опис функції

Функція **mkfifo** призначена для створення **FIFO** в операційній системі.

Параметр **path** є покажчиком на рядок, що містить повне або відносне ім'я файлу, який буде міткою **FIFO** на диску. Для успішного створення **FIFO** файлу з таким іменем перед викликом функції не повинно існувати.

Параметр **mode** встановлює атрибути прав доступу різних категорій користувачів до **FIFO**. Цей параметр задається як деяка сума наступних вісімкових значень, які описані вище для **mknod**.

При створенні **FIFO** реально встановлювані права доступу одержуються зі стандартної комбінації параметра **mode** і маски створення файлів поточного процесу **umask**, а саме – вони рівні **(0777 & mode) & ~umask**.

Значення, що повертається

При успішному створенні **FIFO** функція повертає значення 0, при неуспішному – від'ємне значення.

Важливо розуміти, що файл типу **FIFO** не призначений для розміщення на диску інформації, яка записується в іменованій **pipe**. Ця інформація розташовується всередині адресного простору операційної системи, а файл є тільки міткою, яка створює передумови для її розміщення.

Не намагайтеся переглянути вміст цього файлу за допомогою Midnight Commander (mc)! Це приведе до його повного зависання!

3.12. Особливості поведінки виклику open() при відкритті FIFO

Системні виклики **read()** і **write()** при роботі з **FIFO** мають ті ж особливості поведінки, що й при роботі з **pipe**. Системний виклик **open()** при відкритті **FIFO** також поводить трохи інакше, ніж при відкритті інших типів файлів, що пов'язане з можливістю блокування процесів, які його виконують. Якщо **FIFO** відкривається тільки для читання, і прапорець **O_NDELAY** не заданий, то процес, що здійснив системний виклик, блокується

доти, поки який-небудь інший процес не відкриє **FIFO** для запису. Якщо прапорець **O_NDELAY** заданий, то повертається значення файлового дескриптора, асоційованого з **FIFO**. Якщо **FIFO** відкривається тільки для запису, і прапорець **O_NDELAY** не заданий, то процес, який здійснив системний виклик, блокується доти, поки який-небудь інший процес не відкриє **FIFO** для читання. Якщо прапорець **O_NDELAY** заданий, то констатується виникнення помилки і повертається значення **-1**. Задання прапорця **O_NDELAY** у параметрах системного виклику **open()** приводить і до того, що процесу, який відкрив **FIFO**, забороняється блокування при виконанні наступних операцій читання із цього потоку даних і запису в нього.

3.13. Програма з використанням FIFO у рідних процесах

Для ілюстрації взаємодії процесів через **FIFO** розглянемо таку програму:

```
#include <sys/types.h>
#include <sys/stat.h>
#include <fcntl.h>
#include <unistd.h>
#include <stdio.h>
int main(){
    int fd, result;
    size_t size;
    char resstring[14];
    char name[]="aaa.fifo";
    /* Зануляємо маску створення файлів поточного
    процесу для того, щоб права доступу в створюваного
    FIFO точно відповідали параметру виклику mknod() */
    (void)umask(0);
    /* Спробуємо створити FIFO з іменем aaa.fifo у
    поточній директорії */
    if(mknod(name, S_IFIFO | 0666, 0) < 0){
        /* Якщо створити FIFO не вдалося, друкуємо про
        це повідомлення і припиняємо роботу */
        printf("Can\'t create FIFO\n");
        exit(-1);
    }
    /* Породжуємо новий процес */
    if((result = fork()) < 0){
        /* Якщо створити процес не вдалося, сповіщаємо
        про це і завершуємо роботу */
        printf("Can\'t fork child\n");
        exit(-1);
    } else if (result > 0) {
        /* Перебуваємо в батьківському процесі, який
        буде передавати інформацію процесу-нащадку. У
```

```

        цьому процесі відкриваємо FIFO на запис.*/
        if((fd = open(name, O_WRONLY)) < 0){
            /* Якщо відкрити FIFO не вдалося, друкуємо
               про це повідомлення і припиняємо роботу */
            printf("Can\'t open FIFO for writing\n");
            exit(-1);
        }
        /* Намагаємось записати в FIFO 14 байт, тобто
           весь рядок "Hello, world!" разом з ознакою кінця
           рядка */
        size = write(fd, "Hello, world!", 14);
        if(size != 14){
            /* Якщо записалася менша кількість байт, то
               повідомляємо про помилку і завершуємо роботу */
            printf("Can\'t write all string to
                   FIFO\n");
            exit(-1);
        }
        /* Закриваємо вхідний потік даних і на цьому
           батько припиняє роботу */
        close(fd);
        printf("Parent exit\n");
    } else {
        /* Перебуваємо в породженому процесі, що буде
           одержувати інформацію від процесу-батька.
           Відкриваємо FIFO на читання.*/
        if((fd = open(name, O_RDONLY)) < 0){
            /* Якщо відкрити FIFO не вдалося, друкуємо
               про це повідомлення і припиняємо роботу */
            printf("Can\'t open FIFO for reading\n");
            exit(-1);
        }
        /* Намагаємось прочитати з FIFO 14 байт у масив,
           тобто весь записаний рядок */
        size = read(fd, resstring, 14);
        if(size < 0){
            /* Якщо прочитати не змогли, повідомляємо
               про помилку і завершуємо роботу */
            printf("Can\'t read string\n");
            exit(-1);
        }
        /* Друкуємо прочитаний рядок */
        printf("%s\n", resstring);
        /* Закриваємо вхідний потік і завершуємо роботу */
        close(fd);
    }
    return 0;
}

```

Лістинг 3.4. Програма 03-4.c, що здійснює однонаправлений зв'язок через FIFO між процесом-батьком і процесом-нащадком

У цій програмі інформацією між собою обмінюються процес-батько і процес-нащадок. Зверніть увагу, що повторний запуск цієї програми приведе до помилки при спробі створення **FIFO**, тому що файл із заданим іменем вже існує. Тут потрібно або вилучати його перед кожним запуском програми з диска вручну, або після першого запуску модифікувати вихідний текст, виключивши з нього все, пов'язане із системним викликом **mknod()**. Із системним викликом, призначеним для вилучення файлу при роботі процесу, ми познайомимося пізніше (тема 7) при вивченні файлових систем.

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацюйте матеріали теми 3 до початку практичного заняття, а також такі питання:

1. Процеси, що взаємодіють. Особливості.
2. Категорії засобів обміну інформацією.
3. Логічна організація механізму передачі інформації (встановлення зв'язку, інформаційна валентність процесів і засобів зв'язку, особливості передачі інформації за допомогою ліній зв'язку (буферизація, потік вводу/виводу і повідомлень), надійність ліній зв'язку, завершення зв'язку).

Завдання для лабораторної роботи

1. Що таке потокова модель передачі даних? У яких випадках вона використовується?
2. Опишіть потокову передачу інформації між процесом і пристроєм вводу-виводу.
3. Для чого призначений файловий дескриптор? Яка його структура?
4. Як відбувається відкриття файлу? Системний виклик **open()** та його параметри для відкриття файлу.
5. Як здійснюються потокові операції читання інформації з файлу і її запису у файл?
6. За які дії відповідає системний виклик **close()**?
7. Наберіть, відкомпілюйте програму **03-1.c** і запустіть її на виконання. Зверніть увагу на використання системного виклику **umask()** з параметром 0 для того, щоб права доступу до створеного файлу точно відповідали зазначеним у системному виклику **open()**.
8. Змініть програму **03-1.c** так, щоб вона читала записану раніше у файл інформацію і друкувала її на екран. Всі зайві оператори бажано вилучити.

9. Який Ви знаєте найпростіший спосіб для передачі інформації за допомогою потокової моделі між різними процесами або навіть усередині одного процесу в операційній системі Linux?
10. У чому полягає основна відмінність **pipe** від файлу?
11. Які дії виконує системний виклик **pipe()**? Що він повертає? Чи створюються реальні файли, що відповідають файловим дескрипторам вхідного та вихідного потоків? Як здійснюється читання з **pipe** та запис в нього?
12. Наберіть програму **03-2.c**, що ілюструє роботу з **pipe** у рамках одного процесу, відкомпілюйте її і запустіть на виконання. Поясніть одержані результати.
13. Для чого використовуються **pipe**? Яка перевага від його використання у порівнянні з використанням функції копіювання з пам'яті в пам'ять всередині одного процесу?
14. Наберіть програму **03-3.c**, що здійснює однонаправлений зв'язок через **pipe** між процесом-батьком і процесом-нащадком, відкомпілюйте її і запустіть на виконання. Поясніть одержані результати.
15. Модифікуйте програму **03-3.c** для зв'язку між собою двох рідних процесів, що виконують різні програми. Поясніть одержані результати та відмінності між двома програмами.
16. Модифікуйте програму **03-3.c** для організації двостороннього зв'язку через **pipe** між процесом-батьком і процесом-нащадком, відкомпілюйте її і запустіть на виконання. Поясніть одержані результати та відмінності між двома програмами.
17. Які особливості поведінки викликів **read()** і **write()** для **pipe**?
18. Який засіб зв'язку застосовується для організації потокової взаємодії будь-яких процесів в операційній системі Linux? У чому полягає основна відмінність **FIFO** від **pipe**?
19. Які системні виклики використовуються для створення **FIFO**? Які особливості поведінки виклику **open()** при відкритті **FIFO**?
20. Наберіть програму **03-4.c**, що здійснює однонаправлений зв'язок через **FIFO** між процесом-батьком і процесом-нащадком, відкомпілюйте її і запустіть на виконання.
21. Використовуючи попередній приклад напишіть дві програми, одна із яких записує інформацію в **FIFO**, а друга – читає з нього, так щоб між ними не було яскраво виражених родинних зв'язків (тобто щоб жодна з них не була нащадком іншої).
22. Визначите розмір **pipe** для вашої операційної системи.